

הריאליזם אצל יוסף חיים ברנר בסיפורו (מסביב לנקודה)

מ.מ. رعد حسن علي
كلية الآداب/ جامعة واسط

מאת
מ.מ. רעד חסן עלי
הקדמה

יוסף חיים ברנר מהסופרים העבריים החשובים ששיחק תפקיד חשוב בהתפתחותה של הספרות העברית החדשה מתוך יצירותיו הספרותיות והתרבותיות השונות וגם סגנונו הנמלץ. ברנר שיך לאסכולה הריאליסטית, אסכולה זאת יצאה לאור – דוקטרינה ספרותית – בחצי הראשון ממאה – התשע עשרה, הריאליסטית מתנגדת עם הרומנטיקה.. הריאליזם הלכה במגמת הפרוזה כמו הסיפורים והמחזות, אבל הרומנטיקה מתכוונת לשירה.. והפילוסוף הצארפתי וולתיר (1694 – 1778) הוא הראשון שיצא את הפילוסופיה הריאליסטית באירופה. (1)

הריאליזם נרגשת בהתקוממות המדעית ובהפילוסופיה הרציונליזם אף היא תובעת לאינוונציה הספרותית בציוור הדברים שיוצאים למסגרת העצמות וההתקוממות על בעיות החיים בגלל הדמיון והסנטימנטליות הרבים שנטעה בה הרומנטיקה. (2)

בין הפילוסופיה הריאלית והאידיאלית ארעה התנגדות, אסכולה הריאלית רואה את עיקר החיים רע, איבל ועוקצנות, אולם האידיאלית רואה שהחיים ביסודה טוב ואושר.. הריאליזם משתכלת לחיים במראה שחורה כיהה אבל האידיאלית במראה שפיר, סיכוי וטוב. (3)

חברי הריאליזם חושבים שצריך להעריך את המציאות מתוך צילום שטחי החיים בלי שינוי, לכך האסכולה הריאליסטית היא אסכולת כל העם לשינוי רמתם בגלל שהיא מתרכזת בהכיוון האוגגתיותית יותר מהעצמות. (4)

צריך על הסופיר להבין המציאות החברתי שמסביב לו, למען שיתקיים עם נושא סיפורו. (5) אחרי כל זאת אנחנו רואים שחשוב לסופיר הריאליסטי להתוותר בפנים הסביבה הבשוטה להכלל ולהעביר את כל הבעיות, האיבל והמציאות שנמצא תוך העם בסגנון ברור וקל לקורא כמו שעשה ברנר בסיפורו (מסביב לנקודה) שכוללת חמש ועשרים פרק, ואנחנו במחקר זה השתמשנו במספר מפרקי הסיפור.

חיוו בקיצור

יוסף חיים ברנר (1881 – 1921) , סופר , מבקר , הוגה דעות , עורך ומתרגם ישראלי , שהטביע חותם עמוק על הספרות העברית ועל החיים הציבוריים בישראל . (6) נולד בעיירה נובה מליני שבאוקראינה (שהיתה חלק מן האימפריה הרוסית) למשפחה ענייה וילדותו עברה עליו בדלות קשה , (ברנר נולד למשפחת לובנוב . סבו , אב לשלושה בנים , שינה את שמות המשפחה של שנים מבניו לברנר ונרדוסקי) . (7) כבר בגיל צעיר נטה ללימודים כלליים והושפע מהספרות הרוסית של אותה תקופה . (8) בילדותו למד בחדר ובהיותו בן 14 החל ללמוד בישיבה , ב- 1898 הצטרף "לבונד" תנועת הפועלים היהודית . (9) בתקופה זו החל לקרוא מיצירות הספרות העברית , ועשה צעדים ראשונים בכתיבה .. התגורר זמן מה בביאליסטוק , וניסה להתפרנס כסופר סת"ם , בשנת 1900 התפרסם סיפרו הראשון , "פת לחם" בכתב העת "המליץ" , בשנת 1900 יצא לאור בוורשה ספרו "מעמק עכור" . (10)

בשנת 1902 גויס לצבא הרוסי ונשלח לאוריל , עיר – פלך במרכז רוסיה בינתיים פרצה מלחמת רוסיה – יאפן.. אחר כך התודע אל חיה וולפסון- בחורה צנועה ועדינה, לבבית-אצילית והוא אהב אותה ותיאר את יחסיו אליה בסיפור שלו "מסביב לנקודה" . (11)

בשנים 1906 עד 1907 התגורר בלונדון , ושם ערך והוציא לאור , ביחד עם חבריו הסופר יהושע רדלר פלדמן את כתב העת ספרותי "המעורר" , שהשפעתו על התפתחותה של הספרות העברית החדשה הייתה עצומה . ברנר למד באנגליה את מקצוע סידור הדפוס , ובירחון "המעורר" עשה הכול במו ידיו , למעט ייצור הנייר. ב1908 עבר ללובב שבגאליציה . (12)

עלה לארץ בשנת 1909 . רצה לעסוק בחקלאות כדי להגשים בגופו את הרעיון הציוני , אך לא עמד בעבודת האדמה ונטש אותה לאחר שבוע , יש אומרים בכפייה , לטובת הספרות , ומאוחר יותר – להוראת ספרות, לשון, תנ"ך ומשנה בגימנסיה הרצליה בתל אביב. סייע לפריצתו של עגנון אל התודעה הספרותית תרבותית היהודית, כאשר סייע בהוצאת ספרו "והיה העקוב למישור". (13) ברנר תרגם כמה מהספרים הקלסיים של העולם לעברית ויידיש. (14)

בשנת 1921 נרצח ברנר בפרעות שהחילו על ידי קהל אבלים בלוויה של ילד ערבי בבית הקברות הסמוך לביתו בשכונת אבו כביר שבעירו יפו , עם ברנר נרצחו הסופרים יוסף לואידור וצבי שץ... ברנר ביחד עם אחד העם הטביעו את חותמם על התרבות והלכי הרוח של הפועלים . (15) .

הסגנון הריאליסטי והשתפוטו בספור (מסביב לנקודה)

"מסביב לנקודה" סיפור נכתב ב- 1904 ופורסם ב "השלוח" , תורגם לאידיש ורוסית . בספור זה ברנר קשור אל העירה היהודית וערכיה למרות שהוא בז להם ומנסה להינתק מהם .. הציונות והסוציאליזם , כשני פתרונות אפשריים לבעית העירה והכלל היהודי , נבחנים על-ידיו כפתרונות אישיים לבעיותיו הוא , ערכי הציונות והמהפכה והאושר האישי משתלבים ומסתבכים זה בזה . (16)

במסביב לנקודה נתן ברנר קודם- כל את עצמו, הוא-הוא (בשם אברמזון) שנפשו נשרפה לחזון הציוני, ועם זה היה לא- ציוני, הוא- שהיה ספרן תוסס והומה בעיר א, והוא שהתערב עם שונים- מהפכנים צעירים, הוא- הסופר העברי החדש, הכואב וקורא לשינוי- ערכים, והוא- האדם הפשוט, השונא צורות חיצוניות ריקות והמיטיב לראות את הסובב בחיים בכלל ובחיי ישראל בפרט . (17) אברמזון הוא בחור בשנות העשרים שלו שמחפש את דרכו בחיים ומתלבט לגבי יהדותו , ציוניותו ועוד דברים רבים ... ברנר לוקח אותנו ומראה לנו את ההתלבטויות שלו בנסיון למצוא את ההגשמה , האהבה ואת הנקודה . הרומן עוקב אחרי אברמזון ומתואר בדרך כלל מנקודת מבטו ועל פי דעותיו וראיתו את הדברים – אך בעזרת הסגנון המיוחד של ברנר והשימוש במושגים וציטוטים ממקורות אחרים מועברת בדרך כלל דיעה שונה ולעיתים הופכה המעמידה את גישותיו של אברמזון או של אחרים ברומן בספק . (18) אברמזון אינו רק דיוקנו של ברנר, אלא גם זעיר- האנפין של הדור הצעיר בישראל שעמד על סף המהפכה הרוסית הראשונה והציונות המדינית והסתחרר מסביב לנקודות- אחיזה שונה. (19)

ברנר פותח את סיפורו ב : ((יעקוב אברמזון תקע בכל כוחו את כף ידו הקשה והכחושה בכף שלמה פרנקל תלמידו , המעונגה והרכה , ככף – עלמה , ועור פניו קרן בהביעו דרך צחוק ודרך חיבה את המלה "בני". עיניו המאירות והצוהלות הישירו להביט בפני העומד לפניו . ולאט – לאט עברה צהלת רוח של המורה גם אל שלמה , שהיה כמתעצב בראשית שעת הפרידה . ימינו לא זזה מתוך ידו של יעקב , ורק בשמאלו ובתנועת בן שוע...)) . (20) הנה ברנר מתאר לנו בביטוי מליצי את גבור הסיפור אברמזון שהוא עובד כמורה ותלמידו שלמה , וכמה המורה חזק , כחוש וחמוד בעית ובעונה אחד.. והיחס השפירה ביניהם , כאב ובנו אבל המצב ישתנה מהאושר לאבל בגלל הפרידה שהחלה בין אברמזון לבין תלמידו ,

אנחנו יכולים לאמור שהאופוריה והאבל עולה בקנה אחד בחתך זה , כמו כן יש פה סימן ברור על האידיום הפסימי המתיחד בו סגנונו של ברנר בכתיבתו ליצירותיו .

גם כן ברנר מעיד רק על כיעורו של העולם היהודי, הסבל בסיפוריו מעיד על מקור מחצבתו, על מציאות שהיא "פארפאלן" , המצויינת בצורה קולעת על- ידי המלה הזרגונית- דייטש האחרונה של אותה השיחה השבתית בלב ירושלים...אצל.. הביבליותיקה העברית. (21) וברנר בסיפורו מסביב לנקודה יספר לנו על צד קשה מצדי החיים היהודית שהוא תחום העבודה שיומר : ((ימח העבודה נמשכו- ימים קשים, משעממים ומלאים יראה ופחד מפני חדלון הקושי והשעמום. אם קשים, קשים מנשוא, היו הימים שיש בהם עבודה, אם כבד הוא השעמום לעסוק חצאי מעת- לעת רצופים בעבודה מוכרחת אחת, הנה רבה הקנאה מסביב וגם בקושי ובשעמום הזה...)) . (22) .

כמו שאמרנו למעלה ... בסיפוריו של ברנר בולטת בו אוירה פסימית וקודרת המשקפת את לבטי הדור היהודי הצעיר ברוסיה בתקופת העליה השנה , גישתו של הסופר אל המציאות היא פשוטה , בלתי – אמצעים ובלתי – מזויפת ומכאן נימת התוכחה שבדבריו . (23)

בעמודים הראשונים של "מסביב לנקודה" מרטיטה נימה טמירה,ספק הומוריסטית, ספק אירונית: היא מתלווית לדברי-הפרידה של אברמזון בשיחה שבינו ובין תלמידו שלמה פרנקל..שלמה הצעיר מביע את צערו על חוסר יכולתו לצאת יחד עם רבו לעיר הגדולה א, אשר שם "החיים החדשים"- התמורה החברתית והלאומית של הימים ההם, והחיתוטים האידיאולוגיים והפסיכולוגיים של האינטליגנציה היהודית. אברמזון משתדל להמתיק קצת את צערו המופרז והפרובינציאלי של תלמידו תוך הבטחות של תמיכה חומרית ומוסרית . (24) כמו שבמובאה :))שני הנפרדים – הריעים עמדו סמוך לדלת פינה . העגלה נתמלאה צאן אדם . רבים עמדו צפופים אצל הספסלים ובין סוחרים – שותפים עמדת איתן ולא הניחו לאיש לבוא אל גבולם , המוקף חומה של חפצים וכבודה רבה : אדרות, כרים, ארגזים, צקלונים . "ניכר שאין אלו נוסעים ארעים"- ניצנצה מחשבת רגע במחו של אברמזון כשנתקלה עינו בהם, ומיד הסיח מהם את דעתו היסח גמור. לדוחק שבעגלה לא היה חושש, כי העיר א . מחוז חפצו, לא היתה רחוקה מתחונה זו ומקום קבוע לא ביקש לו. מתוך שלווה והתעוררות כאחת הוסיף להחזיק בידי ריעו-תלמידו ודיבר את דבריו.)) . (25) פה משתקפים המבט הפסימי והאירוני על החיים, העצבות והיאוש ... וברנר מצהיר המצב הקשה

בנסיעתו של אברמזון, כך גם האויר המסובך תוך העגלה, אף השיבוש בגלל צר המקום המלא אנשים הרבים הצפופים הנוסעים עם אברמזון והחפצים שלהם.. לעומת זאת ברנר ציין לאתגר הריעים מול המעמדים החריפים שנתקלו בה ברכבת, אבל למרות זאת הם נישאו כל הצרות ונשארו מחזיקים יד ביד .

אנחנו יודעים שסיפור " מסביב לנקודה " היא סיפור ריאליסטי . והסוג זה מסיפורים קרוב ביותר לקורא מסוגי הסיפורים האחרים, כי היא צדוקה וקרובה מהחיים היומנית. (26)

הרקע לסיפוריו של ברנר הוא אותנטי ולקוח מחוויותיו הוא עצמו .. הוא תיאר את חיי היהודים בהקשה של היהודים העובדים בלונדון ואת מצבה של הקהילה היהודית בירושלים שחיה מ"צד דמויותיו של ברנר היו דמויות סובלות שחיפשו את זהותן. (27) הוא היה מודאג לגבי התנאים הסוציאליים ותיאר את המציאות אלא, תיאר אותה בכלן אפרוריותה ונקשותה , הזדהותו היתה עם עצם המפעל הציוני. (28) יציאתו של אברמזון אל העיר א" לעולם אינה מתפרשת פירוש גמור על ידי המספר, שלא כשאר כל הנפשות שבסיפור, אין אנו שומעים מפיו כל חפץ ברור לעצמו ב"מחוז-חפצו" – בעיר הגדולה , כשלמה פרנקל תלמידו, דומה גם הוא נמלט מן "העולם הישן" אל "החיים המחודשים" . אולם משהוא מתקרב לאותם "חיים מחודשים" , הוא מוצאם נטולי ממשות, חסרי כל משמעות ריאלית. תאור החיטוט הריקני והפסיכולוגיזאציה הנכונה של האינטליגנציה היהודית, מעביר לפעמים את הרצאתו הלשונית של ברנר לידי טונאליות סאטירית , כגון בפרקים "ג ו"ד , המוקדשים לציונות ולסוציאליזם ולספרות העברית שבעיר א"ן, אולם אין ההטעמה הסאטירית מוסיפה כלום לבירור דרכו של אברמזון גופו ומגמתו התכליתית . (29) כמו שבמובאה : ((העיר א. , מחוז- חפצו של אברמזון, שאליה כוננה הרכבת את מרוצתה ההומיה והנחפזה, היא אחת הערים, שרובן יהודים, ורוב הנוסעים ברכיבת שבמסילה זו הם מבני ישראל. גם הפעם, בתוך הנוסעים המרובים, נמצאה רק משפחה נוצרית אחת, שישבה בירכתיים מול פני אברמזון, ומדי נשמעו הקריאות: מפי הנוסעות היהודיות, היה אברמזון זוכה לחזות את התעוררותה של אם המשפחה הנכבדה, האיך זו מעוררת בכל פעם, על ידי דחיפת מרפק, את בתה הצהובה לשמוע גם היא אל מבטא הצפצפניות- היהודניות, אלא שלגודל- האושר היו עיניה כעבור רגע קטן....)) . (30)

אנחנו אומרים שברנר מספר לנו במובאה זאת על נסיעתו של אברמזון ברכבת, שכן הוא משרשר המציאות הממשי של היהודים בעת העליה שלם... אך לא זה בלבד, ברנר נותן לנו צלום על הריכולים שיוצאים מטעם הכהילה היהודית כלפי שאר הנוסעים שהם לא יהודים.. הוא מציין בסיפור ל " משפחה נוצרית " נוסעת עם היהודים, ואיך שהיא מתמודדת עם המעמדים הקשים, הקטסטרופות והגוראל הנעלם ביחד עם אברמזון ושאר היהודים הנמצאים ברכבת. יותר מדי ברנר גילה כמה מסימני המשפחה הנוצרית { אם המשפחה הנכבדה, בתה הצהובה ורגישותן הפנימיים } . גם הנושא המרכזי שביצירותיו של ברנר הוא מיפגש בין עולם מכוער וזר, לעתים אף עוין, לבין דמות האנטי גיבור הנידונה למצוקה חברתית וקיומית, למחלות ולנדודים, בין שהם נכפים עליה מבחוץ ובין שהם תולדה של דחפים פנימיים. ההתמודדותו של הגיבור היא פנימית, ההתמודדות שיש בה חיפוש אחרי פתרון קיומי אישי בלבד, ראשיתו של המפגש הזה בתחום העיירה היהודית, שאת מצוקה ואת אוירת התנן הרוחני והדתי השוררת בה שוב אין הגיבור יכול לשאת. המרחבים שמחוץ לעיירה קוסמים לו, ואולם רצאתו אליהם מתברר לו שאין הם אלא גרסה אחרת של הגטוי הרוחני שבעיירה. (31) כשבא אברמזון אל עיר- הפלך א. מיד שם פעמיו אליה, ושפתיו דובבו בלחש: "מה טוב...האח...פתאום...חווה"...אך החליט: "אל דוידובסקי"...בדרך נקלע ליד דירתה, רצה לסור אליה, ולאחר התרוצצות נפשית קלה עקר את רגליו והלך הלאה ובא אל דוידובסקי... (32) זה נהיר במובאה : ((בשעה השביעי בערב עמדה הרכבת לפני בית – הנתיבות החדש של עיר – הפלך א . אברמזון נחפז אל העגלה , הוצא מתחת הספסל את אמתחתו, שבתוכה נמצאו שלוש כותנות וכמה ספרים – ויצא.

- לאן?..- שאל פתאום את עצמו, כשהפסיק את הילוכו באמצע הדרך ועמד – לבית מנשה קצמאן?.. לראות אותה?.. מה טוב... האח...פתאום...חווה... אבל אם אסור אל הבית הזה, הרי יקשה עלי אחר – כך לעזבו, ואני זקוק למעון מיוחד... לעבוד, "למעט ב-עולם, ולהרבות בשמחה" , חה – חה ... אמנם , ללכת גם אל אוריאל דוידובסקי לא טוב... הכנסת אורחים קשה עליו... האומנם, לינת לילה אחד... מחר אמצא לי "משכן" ושכנתי בתוכו. אין דבר. אל דוידובסקי...)) (33) במובאה זאת ברנר מדבר לנו על זמן הגיעתו של אברמזון אל העיר החדש הזר לו שעובר לה, והתחושה הפנימית המודאגת... החיל אברמזון לשאול את עצמו מתוך המונולוג הפנימי ואיך הוא היה נבוך בהילוכו.. גם כן מגלה לנו על

דמויות חדשות בספור כמו { קצמאן ואוריאל דוידובסקי } כמובן הדמויות אלה היו ידועים מטעם אברמזון. כה ברנר גלה כן על אדישותו של אברמזון כלפי אכזריות החיים, וזאת הוכחות על תקיפותו של הגיבור שאישיותו דומה מאד לאישיותו של ברנר.... פה הקורא מוצא רגישות האבל, היאוש והשיבוש אצל אברמזון מאשר זיקתו החריפה למעון ועבודה, גם ההסס בהליכתו לבית האנשים שהוא יודע אותם, כל זה מגלה לנו המצב הקשה שנתקל בו אברמזון בזמן הגיעתו לעיר החדש.

לאווירה זו יש תפקיד אמנותי מיוחד, שלמעלה עמדנו עליו ברמיזה בלבד, והוא הולך ומקבל בסיפורי ברנר צביון של גורליות. התפקיד הוא – להעלות את הדינאמיקה הסיפורית מן המישור הביוגראפי-השטחי שלה. המישור הזה הוא הגורם לרפיון הסיפורי השרוי בפרקים הדנים בציונות שבעיר א, או בשיחות שבין אברמזון ושמואל דוידובסקי המהפכן, ובמקומות שונים אחרים. הדיבור הסיפורי מהלך שם במימד שטחי אחד. ברנר גופו משתדל להתגבר על הרפיון הזה בפרוזה הריפורטאזית שלו על-ידי חצאי-מליצות המרימות כלשהו את קולו הדיבורי. (34)

נוסף על זאת, הספור הריאליסטי מתאר כנסיון ספרותית לתת השפעה ריאליסטית, מתוך הציג דימונות מסובכים בעלת יסודות מישור חברתית, ינועו תוך אשיה חברתית מתפתחת.. ומתשרשים עם דימונות מסובכים אחרים ונתקלים בהחיים היום יומנית. (35) במובאה מספר ברנר על אשה יהודית בעלת בית שרצא אברמזון לשכון בביתה בסגנון ריאליסטי ברור : ((אברמזון רצה לעשות נחת – רוח לאשה העצובה והולך אחריה לראות את המעון. החדר היה לא - קטן בארכו, אך צר ומשונה, ורק חלון אחד לא – רחב היה לו. הכותל מימין לכניסה היה מסויד כחול – כהה ומעוטר קורי עכביש בראשו, ומשמאל – קיר עשוי קרשים, מחיצה בין חדר זה לחדר – האוכל, מעוקם קצת ומחפה נייר ירוק ומנוקד. בעלת הבית, שליוותה את המיועד להיות דיורה.... ינועו הצללים של התמונות המטושטשות התלויות שם בלי סדרים)) (36) כהאי לשנא ברנר מדמה לנו צורה ממשית מהחיים היהודית שהוא נתקיים בה, גם כן מגלה על עין יפה של אברמזון וסיעתו אל האשה כשאומר ברנר { אברמזון רצה לעשות נחת – רוח לאשה העצובה .. } נוסף על זאת, ברנר מקשר את הקורא בהמציאות לכל פרטיו ודקדוקיו מתוך תאירתו לביתה של האשה בעיירה היהודית ..

תאור כולל כל פרטי הבית כמו { החדרים, הקירים וציבעם , גידול הבית, התמונות השונות הנמצאים על הקירים ועוד } בדבר אחר הבית היה במצב בלתי ראוי לאברמזון . מי שיבקש לברר עניין הטיפולוגיה בסיפוריו, ימצא לפניו קהל רב-פנים שמתוכו בולטת בעיקר דמות-המרכז בגילגוליה השונים , היא דמות האדם הצעיר בישראל שחיו ונפשו כמבואי עיר מבוקעה והוא מתאבק בהם ועליהם בתוך ההוויה הטראגית של דורו ועמו, דמות-מרכז זו היא על הרוב דמותו של צעיר בישראל, שהיתה בו אימת-המציאות ומצוקתה, שזכרונותיו כצורר של יסורים ודכדוכים, והוא מליט מעולם-ילדותו פירווי אורה זעירים שטבעו בשיפעת-מחשכים. (37)

רוב הסופרים מיחד כמה מהדפים בתחילת הסיפור לתאיר מקום ההתרחשויות . (38) אבל לכאורה שברנר משתנה לזאת כי הוא סיפר לנו הרבה מהתרחשויות הספור ואחר כך חזר ליספר על מקום הולדתו של אברמזון וכדלקמן : ((**יום שבת היה בנבוכה, עיר מולדתו הקטנה של אברמזון. אור שמש זרוע על פני כל הכיכר שלפני בית – התפילה לנוצרים, יהודים ממלאים בית – המדרש, מתפללים, אוכלים דיסה ולפת, ישנים שנת הצהריים ויוצאים אחר-כך להתהלך קצת ברחוב לפני בתיים ובתוך חצרים, כשהם בלא קפוטות וכשטליותיהם הקטנות המצויצות נשקפות מתחת שולי חזיותיהם.** "הקיץ הלא כבר בא". ר'יצחק אביו של אברמזון, בכל החריצים שבפניו ובזקנו הארוך המגודל, ששיבה זרקה בו, כעין אותו זקן של ליב טולסטוי, הוליד מאיש לחברו,)) . (39) בקטע זה ברנר מתאר לנו את החיים היום – יומית ליהודים בעיירה . הוא מביע לנו על חשיבות יום שבת אצל היהודיים, גם כן מתאר את פרטי פרטים עבודתם של היהודיים בעיירה היהודית { אוכלם, תפילתם, יציאותם, בתיים ועוד } ולא רק היהודים גם הנוצרים המתקיימים בעיירה .. מתאר את מזג האוויר ויפוי העיירה בהאנשים הפשוטים וכל שטחי החיים שם.

עולמו של י.ח. ברנר נולד מן הצער, והצער הוא המפתח אליו, צערו האישי המסותר והגלוי נתמזג בקרבו עם צער-הכלל היהודי , צער היחיד שלו היה צערו של אדם כבד דמים וחריף חושים שרוחניותו ביקשה לה שליטה על גופניותו ושהאינטלקט החודר והנסער שלו נאבק בלי הרף עם כובד חושניותו החנוקה, המפולמת, ובהתמודדות בלתי פוסקת זו היתה אמנם ידה של הרוח על העליונה... אבל היה זה גם צערו של אדם אסתניס וביישן שיסורים מנוולים- כבדות

דובית, שבר כאבי- ראש כרוניים ביחד עם כיעור- פנים, כפי שנדמה היה לו- העכירו עליו את עולם- היחיד שלו.. והיה ממילא גם צערו האישי, היה אותו דכדוך-נפשי אותו פחד תת- תודעתי מפני החיים, עם אותו ביטול-היש מתוך רליגיוזיות של איש-המוסר ומתוך ניהיליסם של מנתץ- איקונין גם יחד, שהנם מתכונת היסוד של היהודי הגלותי . (40)

כך ברנר מתחיל לספר על צד מילודותיו של אברמזון כמו שבקטע : ((הנער אברמזון הרבה לצעוק ולהתריע יותר מכולם. תקופה חשובה ובלתי- נשכחה לעולם היתה העת ההיא בחייו. ברטט- עלומים קדוש נשא בעת ההיא את עיניו אל החדשות, שהחלו להיגלות אז במשכנות יעקוב. בחדרי לבו ובמסתרי נפשו כבר ידע את רוח הדבר הגדול והעז, אשר החל לפעמו. לא לחינם ידע מקריאת ילדותו אותו הקפיטל על דבר ההתגלות הראשונה של שמואל הנביא. יהוה קורא לנער...

הוא ידע את תקוות נפשו העדינה והנעימה לאין- סוף וגם מתי מספר ממכריו "הגידו לו ולא כיחדו" כי הוא "יהיה לסופר בישראל". לסופר עברי, לסופר בישראל- היא אושר אחר בעולם?...)). (41) כן ברנר יכנס תוך עצמו של אברמזון ומביע על סימנים משונים נעלמים לקורא למאשל הוא אומר: {נער הרבה לצעוק ולהתריע יותר מכולם} סימן זה פרטי באברמזון יותר מכל הנערים בני דורו.. אף תקופה זאת משפיעה באישיותו של גיבור הסיפור ובשכלו המתפתח וכוונו לחינוך, יותר מדי ברנר מגלה על תקוותיו של הנער שהוא מקווה ורוצה להיות סופר עברי בישראל ולהיות איש בעל השפעה רבה על העם היהודי.

ברנר זוכר שם {ישראל ושמואל הנביא} וזאת דוגמות ברורות על סיגונו הספרותי הריאליסטי שלקוח מהמציאות היהודי.

ברנר מגלה כאן עמקות פסיכית מיוחדת, "סאקראלית" כמעט, בספרו על כאב-ראשו של אברמזון, המגן "על הקודש שבלבבו מפני הטומאה". כדאי היה להם לכל זרזירי "הסאקראליות" של המודרניזם הספרותי המיידים אבנים של צדקנות בברנר בשל "החילונית" שבו להטות את אוזנם כלפי הדברים האלה (42) : ((אברמזון עמד בפנינו, וכל אשר מסביב זר היה לו. כאב - ראשו התמידי, שהתגבר בו באותה שעה , בתקופה בו ים רגשותיו , היה לו לסתירה והגן על הקודש שבלבבו מפני הטומאה . את כף- ידו אימץ אל מצחו הבוער ואת עיניו מיצמץ- מיצמץ , כאילו איווה לרכז את כל העולם במחשבותיו)) . (43) בקטע זה הסופר משקיף לנו צד מבריאותו וגופו של אברמזון.. כך נדמה

הוא חולה במחלה תמידי {כאב- ראשו התמידי} גם כן מתאר את איברי גופו {כף ידו, עיניו ועוד} להכיר לקורא באימפרסיה כולל כלפי גיבור הסיפור וזות מדרכי האפיון החשובה בכתיבת סיפור משקף את חיי החברה .

נוסף לכך הכאב החריף, המשמש לו אברמזון מקלט מן המציאות המכוערת הזאת, שאין בו בלבו כלפיה אלא תחושת הטומאה והבחילה והבוז, בא לידי מבע אינטנסיבי מאד בשורות האלה. אמנם, אותה מציאות אחרת, שברנר אינו מפקפק כלל לכנותה בשם "הקודש" או "ריכוז כל העולם" ושלמענה באים הכאב ומיצמוץ העינים, אינה מתפרשת אצלו ישירות כהתפרש העולם הנאלח והמציאות המכוערה והקיום הנעכר, תוך-כדי-דיבור הולך ניבו, טעון הצער הפסיכו-פיסי הקשה, ונשמע למשהו גנוז שעולה לו מנבכיו, והריהו מתלבש בטונאליות נופית-אסתטית המפכה מן הפנים האינדיווידואלי של המספר ונמתחת על פני עולם ומלואו בתמורת הקדושה אשר בה, לפעת פתאום מתגלה העולם קשוב לאיזו נימה של תפארת, המסלקת את כאב ראשו התמידי של אברמזון על ידי גישום אמנותי מופלא לחזון שבו איווה "לרכז את כל העולם במחשבותיו" . (44)

ברנר הוקצב חלק מסיפור ליספר לקורא על המורה "אברמזון" ותלמידיו כמו שבמובאות הבאות : **((שם שכרוהו בכסף מלא...ויתנו לו מאכל ומשתה מדי יום ביומו וממון דמים מדי חודש בחודש. וכל כך למה? - בשביל שילמדו פרי- בטנם למצוא חן ושכל טוב בעיני אלוהי- השמים ובריות הארץ. ומה עשה הוא? הוא גילה לשומעי לקחו... דברים צדדיים, מיותרים ושלא ניתנו להיגלות...))** . (45) אברמזון אשר נשכר ע"י הורים מהקהילה היהודית בצוער כדי ללמד את ילדיהם נושאים שונים של השכלה, מועל בתפקידו ובאמון שנתנו לו ההורים ופועל פחות כמורה ויותר כמחנך ודרשן ע"י הנושאים שהוא מלמד או ע"י שיחות עם תלמידיו הוא מפנה אותם כנגד הבתים שמהם הם באים- בתים של יהודים בורגניים מתבוללים או בדרך להתבוללות. אברמזון יוצא כנגד היהדות מהסוג הזה וכנגד הבורגנות וגזילת העני שמבצעים ההורים, אך לעומת זאת הוא משתכר ע"י כסף זה. יותר מזה הוא נשכר ע"י לבצע משימה כלשהיא והוא בודעין לא רק שלא מבצע אותה אלא אף יוצא ומסית כנגד מי שמממן אותו. סביב נקודה זו התנהל ויכוח לאור מחאה נמרצת על המעשה הלא מוסרי הזה של אברמזון. מן הצד השני נטען שאברמזון אמנם מפר הסכם כלכלי אך זאת בגלל שהוא אינו מקבל את ההסכם הזה כתקף וכמוסרי ולכן אין בעיה להפר אותו ע"י לחנך את הנערים האלה

— כפי שהוא רואה זאת- להצילם, לעשות להם פדיון שבויים. בנוסף, נטען, אברמזון מנסה להתחיל כאן שינוי או אף מהפכה והוא פועל בעולם בו דרכי הפעולה שלו מאוד מוגבלות ובו גישתן הסוציאליסטית היא עדיין מחתרית ואף מסוכנת ולכן הוא עושה את מה שהוא יכול ע"מ גייס עוד תומכים. כאן עלתה התנגדות למעשה זה כמעשה חנוכי: מעשה חינוכי צריך לבוא מנקודה של אמת וכנות ואברמזון במוצהר פועל בתחמנות- הוא מלמד ערכים הומניסטיים ומנסה לעורר את תלמידיו לחיפוש אחר האמת אך עושה זאת בדרכי רמיה כלפי הוריהם ולפחות בתחילה גם כלפיהם. בנקודה זו עלה ההשוואה המתבקשת לעשייה חברתית במכונה ומקומות דומים בה הרבה פעמים באים הילדים בשביל עזרה בשיעורים או בשביל משחקים ומקבלים עם זה גם חינוך שלא בטוח שהם או הוריהם היו בוחרים במודע שיחשפו אליו. (46)

הדילמה השניה נוגעת לשיטת הלימוד של אברמזון : **((והנחש היה עירום, והשערוריה איומה מורה משונה זה לא היה רואה את תלמידיו כאילו הם כלים 'ריקנים העומדים להתמלא מימי הלימודים, כדרך- העולם, אלא רואה היה אותם כחברים צעירים, כחומר ליצירה...))** . (47)

כביכול אברמזון כאן בצורת הלימוד שלו מוצג בצורה מאוד חיובית- צורה שמאוד מתאימה לנו, אברמזון הוא לא מורה כל יודע הבא לשפוך חומר לימוד לתוך כלים ריקים וחסרי תוכן, אלא הוא רואה אותם כשווים לו או לפחות כשותפים וכחומר ליצירה- הם שותפים ביחד איתו ביצירה.. הוא אינו מעצב תלמידיו או מנסה לשנותם- הם כלים- אמנם ריקים- אבל כלים כלומר משהו מוכן מוגמר. המורה שיטתו של אברמזון אינו שואף למלא את תלמידיו בידע אלא לעצב ולהשפיע עליהם בצורה יותר עמוקה . אך האם זה לא אומר כי מורה זה – המחנך- מתעלם מעצמיותם של תלמידיו, האם אין כאן חשש לכך שהוא עושה זאת רק כדי לשכנע אותם בדיעותיו ולהשפיע עליהם ע"מ שילכו בדרכו ויתמכו במטרותיו... בלימוד לא התיחסנו למובאה ברורה המובאת כאן שלדעתי יש לה חשיבות: "והנחש היה ערום מכל חיות השדה..." הנחש בסיפור מפתה את אדם וחוה לאכול מעץ הדעת כדי שידעו לבחור בין טוב ורע. אכילתם מעץ הדעת מביאה לגירושם מגן עדן. (48)

האוויר הפסימי המיחד את סיגנונו של ברנר בולט בסיפורו שהוא מספר על ימי המלחמה הלוקחים מהמלחמה שפרצה בין רוסיה לבין יפן והקטע הבא יבהיר לנו המצב הקשה :

((בקשרי המלחמה החזקה עם כל הכוחות האפלים, המינחי צורי נגף ואבני מכשול על דרך התפתחותה של שיטתו הטבעית ואשר, על-פי הבטחתו, נכון הוא להילחם עם כל השיטות הישנות...)). (49) הנה ברנר מקשר את הקורא באופן ישיר בימי המלחמה והשפעתה על כל העמים והנסיבות הקשות אשר הותירו אימפריה פסימי בעצמו של ברנר, זה היה לו השפעה גדולה על ברנר בעריכת יצירותיו הספרותיות.

יותר על כל מה שהתקדם ברנר זוכר סופר עברי חשוב שהיה לו השפעה על התפתחות הספרות העברית החדשה שהוא "אחד-העם": ((זה הסופר המדבר פעם בפעם בנחיצות הקולטורה ובשם "אחד-העם" יקרא...)). (50) וזה דוגמה ברורה על סיגנונו הריאליסטי של ברנר שלקוח מהמציאות הספרותי של היהודיים.

אם מסביב לנקודה הציונית הסתובב- התפתל אברמזון-ברנר ולא רצה להינתק ממנה, הרי מהנקודה הסוציאליסטית-יהודית נרתע בשאט-נפש ובחימה שפוכה, אף-על-פי שהיה סוציאליסט בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, וצער העמלים והסובלים, מקופחי-הגורל, היה צערו ולמראה "עגלות טעונות משא ובני אדם כפופים נושאי-סבל על ידן", היה מזדעזע כולו...אגב, ב"מסביב לנקודה" מתוארים האנשים העובדים מתוך המית-נפש ורחמים צורבים, כאלה הם: אבי אוריאל דוידובסקי, משה-אהרן הנגד, אשתו ברכה, בנו שמואל, וביחוד זלמנקה ה"פועל ציון" העובד התמים, החולה האנוש... התנועה הסוציאליסטית ברחוב היהודים היתה תנועה נלעגת, כי לא היו בישראל מעמדות, אלא חנוונית גוועים ברעב והמוני עמלים וקבצנים מדוכדכים, כי בגולה חסרו לנו, כפי שהסביר בר ברוכוב, משק לאומי, "שדה עבודה ובסיס סטראטגי". מגוחך ומעציב היה תפקידם של הסוציאליסטים היהודים בתנועות המהפכניות של עמים אחרים. (51)

כל מה שהתקדם מדבר והצטטות הלקוחות מסיפור "מסביב לנקודה" שהשתמשנו בה כדוגמות במחקרנו, היא הוכחות על סיגנונו הריאליסטי של ברנר.. ואנחנו חושבים כי דבר זה וצטטות זות נספיקות להוצא את המחקר לאור.

המסקנות:

אחרי שלימות המחקר התגלה לנו הבא :

- 1- אפשר לדבר על סיפור " מסביב לנקודה " כי היא סיפור אוטוביוגרפיה לסופר עצמו, עם כמה שינויים באחדות הזמן, אחדות המקום והכרטרות אבל היא יוצאת לאור כדרמה עממית וחברתית.
- 2- ברנר הוא סופר מהסופרים הפופולאריים אשר הוצא מציאות כלל היהודים בעיירה, גם כן הוא שרשר המציאות הפסימית , הפוליטיקאי והפולקלור היהודי בסיגנונו הספרותי .
- 3- יצירותיו של ברנר היא קלאסיקה מסוג מיוחד במינו, אף נושאי יצירותיו לקוחים מהחיים היהודית הממשית גם סיפוריו הראשונים לקוחים מחיי הארץ בימי העליה השניה , סודם ב"הערכה העצמית" האכזרית, הספוגה כאב וצער, מרירות האכזבה ודמעות היאוש הצורב ומטיל פחד .
- 4- אפשר לומר שברנר הוא סופר ריאליסטי, סיגנונו מתיחד ברחיקתו מהרומנטיקה , ההומור , הסימבולית והאידיאליזם , גם כן הוא הושפע בהריאליזם הציוני וזה ברור בסיפורו (מסביב לנקודה) .
- 5- גם כן ברנר השתמש בכל הגורמים האומנותיים המשתמשת ביצירת העבודה הספרותית , להוצא מציאותה של הקהילה היהודית לקוראים .

שולי המחקר:

- 1- <http://membres.lycos.fr.p.1> .
- 2- <http://goleaaicha.maktoobbog.com.p.1> .
- 3- <http://membres.op.cit.p.1> .
- 4- <http://ar.wikipedia.org/wiki.p.1> .
- 5- <http://www.jehat.com/Jehaat/ar/AIBahrain/p.1> .
- 6- <http://www.ynet.co.il/yaan/0.7340.L.p.1> .
- 7- <http://74.125.39.104/search?q=cache:DvzgaIfQTK8J:he.wikipedia.org/p.1> .
- 8- מנצור, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתב, ניו-יורק, 1971, עם 131.
- 9- <http://www.morim.com/korot.htm.p5> .
- 10- <http://he.wikipedia.org/wiki/p.1> .
- 11- בן-אורי, א, תולדות הספרות העברית החדשה, כרך שני, יזרעאל, תל-אביב, 1972, עם 416-417 .
- 12- <http://he.wikipedia.op.cit.p.1> .
- 13- <http://74.125.39.104/op.cit.p.2> .
- 14- <http://www.jafi.org.il/education/100/HEBREW/people/berner.htm.p.1> .
- 15- <http://74.125.39.104/op.cit.p.2> .
- 16- מנצור, מנחם, שם, עם 131-132 .
- 17- רבינוביץ, ישיעה, הסיפורת העברית מחפשת גיבור, מסדה, אגודת הסופרים בישראל, 1967, עם 70 .
- 18- <http://hydepark.hevre.co.il/topic.asp?topic-id=232,058&forum-id=1378> .
- 19- בן-אורי, שם, עם 422 .

- 20- p.1 (מסביב לנקודה, פרק א.) <http://benyehuda.org/brenner/misaviv25.htm1>
- 21- קורצווייל, ברוך, בין חזון לבין האסורדי, שוקן, ירושלים ותל-אביב, 1973, עמ' 277-278.
- 22- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ה.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 23- מנצור, מנחם, שם, עמ' 131.
- 24- רבינוביץ, ישעיה, שם, עמ' 71.
- 25- p.1 (מסביב לנקודה, פרק א.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 26- Jeremy Hawthorn, studying the novel, London, Edward Arnold, 1989, p.26.
- 27- <http://www.jewishagency.org/JewishAgency/Hebrew/Education/Compelling+conten> p.1.
- 28- p.1 <http://www.jafi.org.il/education/100/HEBREW/people/berner.html>
- 29- רבינוביץ, ישעיה, שם, עמ' 72-73.
- 30- p.1 (מסביב לנקודה, פרק ב.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 31- p.5 <http://www.morim.op.cit>
- 32- בן, אורי, שם, עמ' 423.
- 33- p.1 (מסביב לנקודה, פרק א.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 34- רבינוביץ, שם, עמ' 73.
- 35- M.H.Abrams, A Glossary of literary Terms, (Orlando: Harcourt Brace college publishers, 1993), pp.132.174.
- 36- p.1 (מסביב לנקודה, פרק ג.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 37- סדן, דב, מסות על סופרים וספרים, בין דין לחשבון, דביר, תל-אביב, 1963, עמ' 137.
- 38- النصير، ياسيد، الاستهلال الروائي، ديناميكية البداية في النص الروائي، مجلة الأقلام، عدد ١١، ١٩٨٦، ص ٤٠.
- 39- מנצור, מנחם, שם, עמ' 136.
- 40- קשת, ישורון, רשויות, מסות הערכה על סופרי ישראל, ראובן מס, ירושלים, 1968, עמ' 244.
- 41- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ז.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 42- רבינוביץ, שם, עמ' 76.
- 43- p.1 (מסביב לנקודה, פרק ב.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 44- רבינוביץ, שם, עמ' 76.
- 45- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ב.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 46- ראה: <http://hydepark.op.cit> p.2
- 47- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ב.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 48- ראה: <http://hydepark.op.cit> p.2
- 49- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ה.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 50- p.2 (מסביב לנקודה, פרק ז.) <http://www.benyehuda.op.cit>
- 51- בן-אורי, שם, עמ' 426.

המקורות:

1- המקורות הערביים :

- النصير، ياسيد، الاستهلال الروائي، ديناميكية البداية في النص الروائي، مجلة الأعلام، عدد ١١، ١٩٨٦.

2- המקורות העבריים :

- מנצור, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתכ, ניו- יורק, 1971.
- בן- אורי, א', תולדות הספרות העברית החדשה, כרך שני, יזרעאל, תל- אביב, 1972.
- רבינוביץ, ישיעה, הסיפורת העברית מחפשת גיבור, מסדה, אגודת הסופרים בישראל, 1967.
- סדן, דב, מסות על סופרים וספרים, בין דין לחשבון, דביר, תל-אביב, 1963 .
- קשת, ישרון, רשויות, מסות הערכה על סופרי ישראל, ראובן מס, ירושלים, 1968.
- קורצווייל, ברוך, בין חזון לבין האסורדי, שוקן, ירושלים ותל-אביב, 1973 .

3- המקורות האנגליות :

- Jeremy Hawthorn, studying the novel, London, Edward Arnold, 1989.
- M.H. Abrams, A Glossary of literary Terms, Orlando: Harcourt Brace college publishers, 1993

4- האנטרנית :

- <http://ar.wikipedia.org/wiki>
- <http://benyehuda.org/brenner/misaviv25.html>
- <http://goleaaicha.maktoobbog.com>.
- <http://he.wikipedia.org/wiki>
- <http://hydepark.hevre.co.il/topic.asp?topic-id=232,058&forum-id=1378>
- <http://membres.lycos.fr>
- <http://www.jehat.com/Jehaat/ar/AIBahrain>
- <http://www.ynet.co.il/yaan/0.7340.L>
- <http://www.morim.com/korot.htm>
- <http://www.jafi.org.il/education/100/HEBREW/people/berner.htm>
- <http://www.jewishagency.org/JewishAgency/Hebrew/Education/Compelling+conten>
- <http://www.jafi.org.il/education/100/HEBREW/people/berner.html>
- <http://74.125.39.104/search?q=cache:DvzgaIfQTK8J:he.wikipedia.org>